

Bohdana Stoklasová, Národní knihovna ČR

Historie digitalizace, dlouhodobé ochrany a zpřístupnění digitálních dokumentů v knihovnách ČR

Historie digitalizace analogových dokumentů, „sklizení“ a archivace českého webu i dlouhodobé ochrany a zpřístupnění digitálních objektů je poměrně dlouhá a koresponduje s historií digitalizace analogových dokumentů, „sklizení“ a archivace webu a dlouhodobé ochrany a zpřístupnění digitálních objektů v nejvyspělejších zemích různých kontinentů. Několik národních grantových projektů umožnilo odstartovat projekty digitalizace v knihovnách ČR již počátkem 90. let minulého století. S archivací webu se začalo v roce 2000, od roku 2004 se tým českých expertů seriózně věnuje problematice trvalé ochrany a zpřístupnění digitálních objektů.

Od samého počátku byly respektovány mezinárodní standardy a díky tomu je možné všechny výstupy lehce integrovat do různých portálů (TEL, EUROPEANA apod.). Ačkoliv je ČR malá země, vydobyla si celosvětové uznání pro svou dlouhou tradici a výborné výsledky v oblasti digitalizace a digitální ochrany: v roce 2005 obdržela Národní knihovna ČR cenu UNESCO/JIKJI Memory of the World za svůj přínos k ochraně a zpřístupňování kulturního dědictví.

I přesto jsou digitalizace, archivace webu i problematika digitální ochrany v ČR v posledních letech významně pozadu za ostatními státy v důsledku nedostatku finančních prostředků a následně pomalého postupu digitalizace. Ze stejného důvodu zatím NK nevybudovala tzv. důvěryhodný digitální repositář, který by byl schopen projít mezinárodní certifikací.

Digitální objekty určené k dlouhodobé ochraně a zpřístupnění jsou digitalizované analogové dokumenty nebo tzv. born digital dokumenty. Vznikají v rámci tří velkých národních projektů.

Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com>) je systém pro vytváření sbírek a zpřístupnění informací o historických a vzácných dokumentech na internetu, včetně virtuální digitální knihovny digitalizovaných dokumentů.

Kramerius (<http://kramerius.nkp.cz>) se zaměřuje na ochranu a zpřístupnění periodik, knih a ostatních dokumentů publikovaných od roku 1801. Velká část těchto dokumentů je silně ohrožena v důsledku tisku na kyselém papíře a/nebo častého používání.

WebArchiv (<http://www.webarchiv.cz>) je digitální archiv českých webových zdrojů, které jsou shromažďovány s cílem jejich dlouhodobé ochrany a zpřístupnění.

Národní digitální knihovna jako strategický projektový záměr pro čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU v rámci Smart Administration

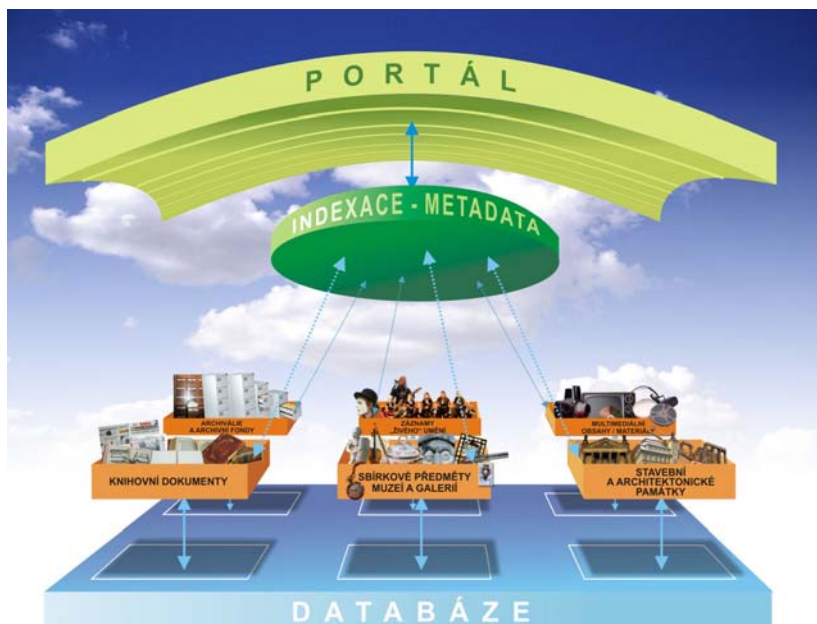
Z úvodní kapitoly vyplývá, že knihovny v ČR jsou na vybudování Národní digitální knihovny v plné šíři velmi dobře teoreticky připravené, existují zde expertní týmy pokrývající jednotlivé stavební komponenty, rozsáhlá a dlouhodobě prověřená kooperace českých knihoven, zkušenosti získané v rámci řešení domácích i zahraničních projektů, rozsáhlé mezinárodní kontakty, přednášková i publikační činnost doma i v zahraničí. Brzdou rozvoje celé oblasti byl až dosud chronický nedostatek finančních prostředků plynoucí z nedostatečné podpory nejvyšších státních orgánů. Ministerstvo kultury ČR ve spolupráci s Národní knihovnou ČR (NK ČR) připravilo v roce 2005 *Koncepci trvalého uchování knihovnických sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010*. Koncepce měla být prodána vládou ČR a její realizace měla být podpořena finančním objemem 210 mil. Kč, k čemuž ovšem nikdy nedošlo.

Celková situace by se mohla ale velmi brzy změnit. Ministerstvo kultury a česká vláda přijaly Národní digitální knihovnu za strategickou prioritu a jako kandidáta pro financování v rámci Integrovaného Operačního Programu – IOP (Smart Administration). Projekt *Příprava Národní digitální knihovny* je uveden v příloze vládního usnesení č. 536 ze 14. května 2008, o strategických projektových záměrech pro čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie v rámci Smart Administration – příloha ke strategii Efektivní veřejná správa a přátelské veřejné služby.

Klíčové postavení Národní digitální knihovny v rámci koncepce dlouhodobého uchování digitálních dokumentů (nejen) v knihovnách ČR

Ministerstvo kultury ČR připravuje Národní strategii digitalizace kulturního dědictví. Strategii bude vytvářet pracovní skupina, jejímiž členy jsou pracovníci Ministerstva kultury ČR a příspěvkových organizací, jichž se oblast digitalizace nejvíce týká. Přístup uživatelů k českému národnímu kulturnímu dědictví bude řešen přes jeden národní portál zahrnující knihovní dokumenty, archiválie, muzejní sbírky, architektonické památky, média

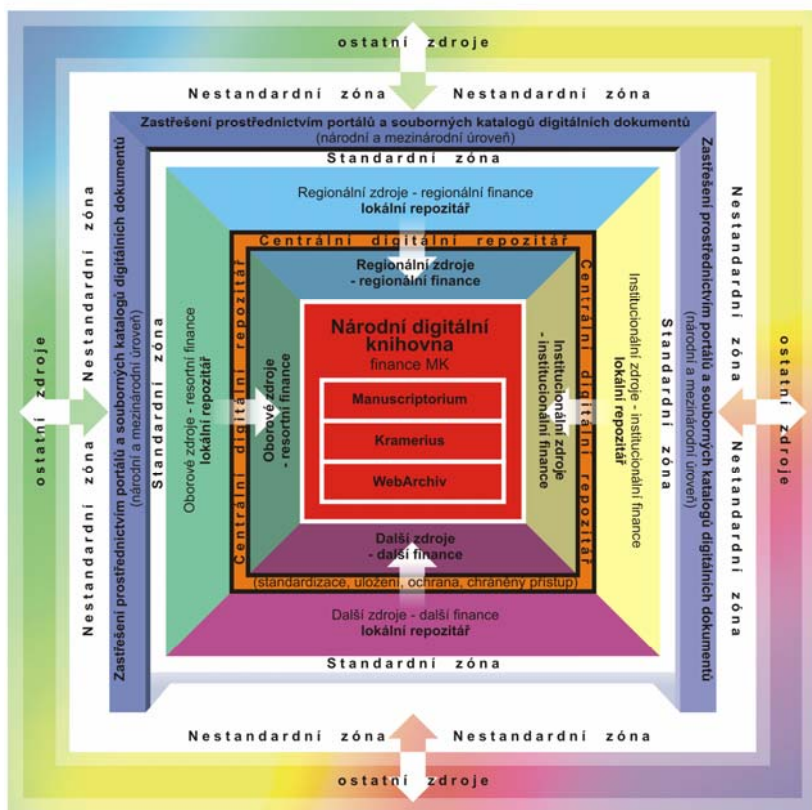
a živé umění. Počet a uspořádání jednotlivých segmentů se může v průběhu přípravy strategie změnit, základní rámec korespondující s řešením obdobné situace v zahraničí však zůstane podobný.

Národní digitální knihovna bude zahrnovat významnou část národního kulturního dědictví, neboť, jak je patrné z obrázku výše, knihovní dokumenty jsou jedním z pilířů celého kulturního kontextu. Národní digitální knihovna bude fungovat v širším kontextu České digitální knihovny.

Obrázek níže ilustruje celkový koncept České digitální knihovny. Začněme uprostřed diagramu. Střed (srdce) celého systému Národní digitální knihovny obsahuje vybrané digitální objekty, které jsou považovány za jádro národního kulturního dědictví. Tyto digitální objekty určené k dlouhodobé ochraně a zpřístupnění jsou digitalizované analogové dokumenty nebo tzv. born digital dokumenty. Vznikají v rámci tří výše zmíněných národních projektů: Manuscriptorium, Kramerius a WebArchiv.

Česká digitální knihovna

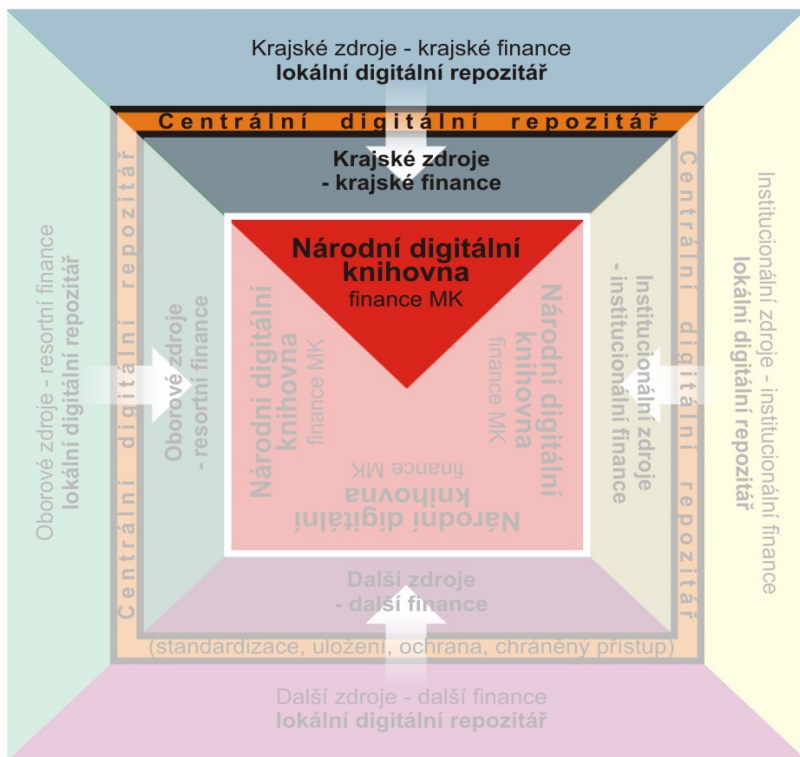

Dokumenty, které vlastní nebo vytvoří jakákoliv česká knihovna, muzeum, archiv nebo jiná podobná instituce, mohou být vybrány za součást Národní digitální knihovny. Digitalizace, vytváření metadat a ochrana těchto vybraných dokumentů jsou financovány Ministerstvem kultury.

Instituce s digitálními objekty, které nebyly vybrány do Národní digitální knihovny, budou i tak moci uložit svá data v Centrálním digitálním repozitáři, pokud o to budou stát. Bude ovšem požadována finanční spoluúčast ostatních ministerstev (v závislosti na různých oborech), regionů i samotných institucí. Digitální data jsou vytvářena samozřejmě i v ostatních institucích, které ovšem nemusí mít zájem o uložení svých dat v Centrálním repozitáři. Data uložená v lokálních repozitářích provozovaných takovými institucemi financovanými různými ministerstvy, samotnými institucemi,

místními úřady nebo firmami, mohou být integrována do národního, mezinárodního portálu nebo jiných integračních nástrojů, pokud budou podporovat obecně uznávané a domluvené standardy.

Situaci názorně ilustruje modifikace schématu České digitální knihovny pro regionální (krajskou) úroveň.

Aktuální stav a plánovaný postup

Národní knihovna ČR spolu s Moravskou zemskou knihovnou v Brně připravila projekt se dvěma hlavními cílovými liniemi:

- urychlení digitalizace (dvě digitalizační centra v Praze a v Brně, nasazení masové digitalizace)
- dlouhodobá ochrana digitálních objektů a přístup k nim (důvěryhodný digitální repozitář umístěný ve dvou geograficky odlišných lokalitách: Praha a Brno).

Pro konkrétnější představu o obsahu i rozsahu zmíněného IOP projektu uvádíme několik čísel: jádro českého národního kulturního dědictví (dokumenty publikované na našem území od roku 1801 včetně + historické dokumenty do roku 1800 uložené v českých knihovnách) tvoří přibližně 1,2 milionu dokumentů, což představuje 350 milionů stránek. Digitalizace tohoto množství současným tempem by trvala zhruba 300 let, během nichž by se řada dokumentů vytištěných na kyselém papíře a/nebo často využívaných dostala do stavu, kdy by je nebylo možné vůbec digitalizovat, a náš stát by tak nenávratně ztratil velmi důležitou část svého kulturního dědictví. Projekt umožní digitalizovat těchto 350 milionů stránek během 20 let. Nejhroženejší a nejvyužívanější dokumenty (většinou noviny) by měly být digitalizovány během prvních pěti let projektu v letech 2009–2014.

Výsledky projektu budou následující:

- Digitalizace dokumentů vydaných v a po roce 1801: 540 000 dokumentů, 137 milionů stran
- Digitalizace historických dokumentů vydaných do roku 1800: 20 000 dokumentů, 9 milionů stran
- WebArchiv: sklizení a archivace 5 miliard souborů
- Důvěryhodný digitální repozitář (certifikovaný interním i externím auditem)
- Uživatelsky příjemný a „customizovatelný“ přístup k digitálnímu obsahu pro různé uživatele

Celkový rozpočet celého projektu bude 706 milionů Kč (85 % podpora, 15 % spoluúčast).

V současné době připravuje tým NDK podklady pro Studii proveditelnosti, která je povinnou součástí projektů předkládaných v rámci Smart Administration. Dle posledních informací sdělených při zasedání Výboru pro koordinaci Smart administration by měla být výzva k podání projektů obsahující i linii 1.1.d), do níž tematicky spadá i náš projekt Vytvoření Národní digitální knihovny, vyhlášena na přelomu května a června. Pokud se tak skutečně stane, navzdory časovým skluzům ve vyhlášení výzev stále ještě existuje naděje na dodržení vytčeného harmonogramu:

Číslo	Název etapy	Začátek	Konec
1	Přípravná fáze projektu	1. 1. 2007	31. 12. 2009
2	Investiční fáze č. 1 (<i>vybudování digitalizačních pracovišť a centrálního digitálního repozitáře – stavební část + výběr dodavatelů technologií</i>)	1. 1. 2010	31. 12. 2010
3	Investiční fáze č. 2 (<i>vybavení digitalizačních pracovišť a centrálního repozitáře, uživatelsky vlivné a diferencované zpřístupnění – technologická část</i>)	1. 1. 2011	30. 6. 2011
4	Provozní fáze projektu (<i>provoz digitalizačních pracovišť a centrálního repozitáře, uživatelsky vlivné a diferencované zpřístupnění</i>)	1. 7. 2011	31. 7. 2014
5	Ukončení projektu	1. 8. 2014	31. 12. 2014